

А.В. Янчев, канд. екон. наук

О.І. Печенка, ст. викл.

Н.Д. Дзюбанова, студ.

ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ ІНІЦІАТИВ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Розглянуто позитивний світовий досвід діяльності кластерів та доведено їхню роль у підвищенні конкурентоспроможності та соціальної ефективності економіки. Наголошується на значущості інноваційного розвитку регіонів, зокрема Харківського, у створенні кластерних структур в Україні. Запропоновано впровадження медичного кластера на Харківщині.

Рассмотрен положительный мировой опыт деятельности кластеров и доказана их роль в повышении конкурентоспособности и социальной эффективности экономики. Подчеркивается значимость инновационного развития регионов, в частности Харьковского, в создании кластерных структур в Украине. Предложено внедрение медицинского кластера на Харьковщине.

Positive world experience of the clusters is considered and their role in enhancing competitiveness and social efficiency of the economy is proved. It is emphasized that innovative regional development, particularly in Kharkiv, is important in the creation of cluster structures in Ukraine. Implementation of the medical cluster in Kharkov region is proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній глобальній економіці підтримка конкурентоспроможності є життєво важливою для країн і регіонів, а процес її посилення визначається об'єктивними умовами глобалізації, що в свою чергу впливає на усі сфери життя суспільства.

Так, розробка інноваційних продуктів і послуг, передача технологій, а також мобілізація внутрішніх ресурсів і засобів стали основними чинниками всеосяжної конкуренції та суперництва як держав, так і окремих регіонів. Для матеріалізації усіх вищезазначених ресурсів найоптимальнішою в умовах глобалізації стала кластерна модель соціально-економічного розвитку, яка впродовж останнього десятиріччя перетворилася на провідну концепцію світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Швидке розповсюдження кластерних структур у світі та економічні наслідки цього явища стали темою численних досліджень таких науковців, як М.Ю. Порте-

ра, Й.А. Шумпетера, В.Н. Амітана, Л.К. Бесчасного, М.П. Войнаренка, А.С. Гальчинського, О.В. Ковриги, І.І. Лукінова, Н.О. Пахомова, П.І. Супруна, І.Г. Ткачука та ін. Проте, особливої уваги заслуговує визначення та впровадження кластерних ініціатив для залучення в Україну іноземних інвестицій та підвищення всебічного розвитку галузей вітчизняної економіки, та зокрема Харківського регіону.

Метою та завданням статті є визначення основних принципів функціонування економічних кластерів, виявлення тенденції їх розвитку та організаційного механізму у сформованих умовах господарювання в Україні та світі, а також доведення ефективності кластерних ініціатив, як засобу залучення інвестицій та підвищення як економічного, так і соціально-демографічного рівня розвитку Харківщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Непропорційність розвитку регіонів, їх особливе геополітичне і кліматичне розташування та інші економічні та соціальні чинники іноді потребують особливого механізму регулювання інвестування і підприємництва. Найбільш привабливим сценарієм зонування є такий, що зорієнтований на створення наукомістких, екологічних і сприятливих до науково-технічного прогресу виробництв. У результаті зріс інтерес до локалізованих груп фірм у суміжних галузях, що пов'язано із успіхом так званих економічних кластерів, заснованих у процвітаючих регіонах або у тих, що розвиваються, які йшли у розріз економічній моделі розвитку, заснованої на організації незалежних великих фірм. Кластери також дозволили ефективно комбінувати інтелектуальні ресурси і підприємницьку діяльність, ініціюючи інтелектуалізацію всієї економіки.

В умовах забезпечення переходу до виробництва знань і конкурентоспроможної інноваційної продукції, методологія формування кластерів, які, будучи за своєю суттю мережевими міжгалузевими структурами, є, за визначенням М. Портера, «внутрішніми точками зростання» регіональної та національної економіки [1].

Слід зазначити, що географічна близькість учасників кластера є одним із його вирішальних ознак і зумовлює появу конкурентних переваг. Кластери являють собою складну систему, елементи якої об'єднані матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками. Одним із ключових чинників, що забезпечує в довгостроковій перспективі рівень соціально-економічного розвитку регіону, є рівень технологічного розвитку території. Необхідною умовою є і наявність усього ланцюжка доданої вартості (або ключових діяльностей) кластера, а також діючих законодавчих актів підтримки інноваційної діяльності та програм розвитку.

Щодо політики в управлінні та контролі діяльності кластерів, все більшого значення набуває надання дозволу приватному сектору відігравати основну роль в ініціативах щодо розвитку кластера, залишаючи державі лише стимулюючу роль. Одночасно має бути сприяння співпраці місцевих партнерств за участю приватних осіб, неурядових організацій та різних секторів держуряду, задля підписання угод по окремих обов'язках (наприклад, спільне розміщення додаткових держінвестицій із відповідною концентрацією приватних). Як правило, необхідним є розстановка певних пріоритетів серед кластерів, що пов'язано з обмеженими ресурсами (критерії відбору можуть включати в себе можливість для спонсора додати вартість й існування організованих «ядер» – підприємств-лідерів кластера). Можуть бути переваги і для тих, хто працює з портфелем інвестицій.

Іноземне інвестування безперечно допомагає стимулювати кластер. Якщо існує необхідність у залученні інвестицій, то слід поширювати усю інформацію про кластери (зокрема і географічні переваги, які він пропонує) всій бізнес-спільноті регіону або країни, а не фокусувати зусилля на заохочення до інвестицій лише у рамках кластера, що вважається слабким. Залучивши інвестиції, треба бути обережним в управлінні ними. Спочатку слід прийняти стратегію «низьке ризикування/окупність». Це корисно для створення невеликих, але очевидних прибутків завдяки спільним зусиллям із самого початку. З успішним розвитком доцільною може стати стратегія «вищий ризик/довгострокові заходи». Оцінювати стратегію слід постійно, не лише в кінці процесу, дозволяючи визначити ступінь прогресу, а за необхідності – скоригувати напрям розвитку і зосередити зусилля на подоланні проблем. Проте, має бути сформованим і механізм припинення проекту, якщо він не приносить результатів, адже не всі програми можуть бути успішними.

Розглядаючи перспективи кластерної політики, є аспекти від яких організаторам слід утримуватися, головним чином, від створення кластерів у абсолютно нових галузях. Перш ніж значні державні ресурси буде спрямовано у кластер, має бути елемент ринкових випробувань. Аналогічним чином, кластерні ініціативи не повинні бути використані для застосування часто хибної промислової політики, спрямованої на мету зробити кластер «національним чемпіоном», «піонером галузі» тощо. Ще одним важливим моментом є те, що політика географічної концентрації – справа дуже ризикована, особливо коли мова йде про копіювання «кращих зразків» (наприклад, кластери США). Тому політичним лідерам краще відмовитися від моделі

Кремнівої долини і почати з більш простого «регіонального реалізму» [2].

Для пояснення ефективного функціонування кластерів українською важливо виявити таку тенденцію, яка вказує на те, що в основі успішних кластерів майже завжди лежать існуючі в регіоні економічні структури. Так, можна зробити висновок, що економічні перспективи регіону тією чи іншою мірою пов'язані з його минулим.

Стосовно вітчизняного досвіду кластеризації процес утворення локалізованих підприємницьких структур почався з середини 1990-х років, а прискорився лише з 2008 року. Сучасний стан по регіонах можна характеризувати поки що як початковий етап.

Ситуація за індексом інноваційного розвитку (розрахованому інтегральному показнику середньозваженого значення регіональної інноваційної активності підприємств, обсягу реалізованої інноваційної продукції та кількості підприємств, обсягу реалізованих науково-впроваджувальних структур у відповідних загальноукраїнських показниках, згрупованому за методом рівних часток), виглядає певним чином (табл.) [3].

Таблиця – Характеристика рівня інноваційного розвитку регіонів України [3]

Регіони-учасники кластера	Характеристика кластера
1. м. Київ	Регіон із найвищим рівнем інноваційного розвитку
2. Харківська, АР Крим, Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Львівська, Закарпатська області, м. Севастополь	Області з високим рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Харківська обл.)
3. Волинська, Вінницька, Кіровоградська, Івано-Франківська, Донецька, Полтавська, Тернопільська, Миколаївська, Луганська, Сумська області	Області з середнім рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Донецька обл.)
4. Житомирська, Чернівецька, Хмельницька, Рівненська, Херсонська, Чернігівська, Черкаська області	Області з низьким рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Чернівецька обл.)

Кожний регіон України готовий у тій чи іншій мірі стати на інноваційний шлях розвитку, стимулювати зайнятість на своїй території та підвищувати регіональну конкурентоспроможність. Таким чином, формування кластерів на основі високотехнологічних видів діяльності в умовах нестабільної ситуації в Україні зараз є одним із найважливіших аспектів інноваційного розвитку країни. Це можливо за умов державної підтримки впровадження нових технологій, стимулювання ін-

новаційної діяльності, формування відповідної інфраструктури, підвищення ефективності інформаційного забезпечення.

Слід відзначити, що Харківщина вже стала лідером в країні за кластерною ініціативою. У регіоні працює Північно-Східний науковий центр, створений з метою розробки вирішення наукових проблем, важливих для соціально-економічного та культурного розвитку регіону (Харківська, Сумська та Полтавська області). У свою чергу Харківська обласна рада також заохочує розвиток промислових високотехнологічних інноваційних кластерів.

Згідно зі «Стратегією сталого розвитку Харківської області до 2020 р.», SWOT-аналіз природно-ресурсного потенціалу Харківської області, а також сталого соціального та економічного розвитку регіону показав, що доцільним є концентрація зусиль на розвиток кластерів у таких п'яти галузях, як енергомашинобудування, хіміко-фармацевтична промисловість, авіаційна промисловість, виробництво нанобіотехнологій та скляної та оптичної промисловості, що можуть бути ідентифіковані і як стратегічно важливі для країни у цілому. Так, із раціональним використанням ресурсів та обранням вірного напрямку бізнесу підприємства зможуть вийти на новий економічний рівень.

Територіально найсуттєвіший кластер регіону може знаходитися у смт. Рогань Харківської області, де наразі формується Індустріальний парк «Рогань», який вже відомий як показовий промисловий парк із системною побудовою інфраструктури.

З 2009 р. на території КП Індустріальний парк «Рогань» вже сформовані робочі групи кластера «Слобожанський АПК», що займаються виробництвом, транспортуванням, зберіганням, переробкою і дистрибуцією продукції агропромислового комплексу; кластера інформаційно-комунікаційних технологій. Індустріальний парк «Рогань» є активним учасником різноманітних конференцій і семінарів, у ході яких створюються робочі групи із формування та реалізації нових проєктів. У перспективі створення «Біофарма-цевтичного кластера» та наукового парку при Національній фармацевтичній академії України та формування нового кластера «Чисті технології», учасниками якого стануть ті, хто розробляє і застосовує екологічно чисті технології, забезпечуючи зростання конкурентоспроможності регіону.

Специфіка демографічної ситуації в Харківській області та Україні в цілому полягає в поєднанні депопуляції населення з погіршенням стану його здоров'я, що дозволяє кваліфікувати її як зтяжну демографічну кризу. Так, за період 2000-2009 рр. чисельність населення Харківської області скоротилася на 183,5 тис. осіб, або на 6,2% (15-те місце серед регіонів України) при 7,6% в цілому по Україні.

Харківська область за класами хвороб займає серед інших регіонів України такі місця: хвороби системи кровообігу – 1-е місце; новоутворення – 1-е місце; хвороби сечостатевої системи – 3-є місце; хвороби органів травлення – 3-є місце; хвороби очей та придаткового апарату – 3-є місце та ін. (рис.) [4].

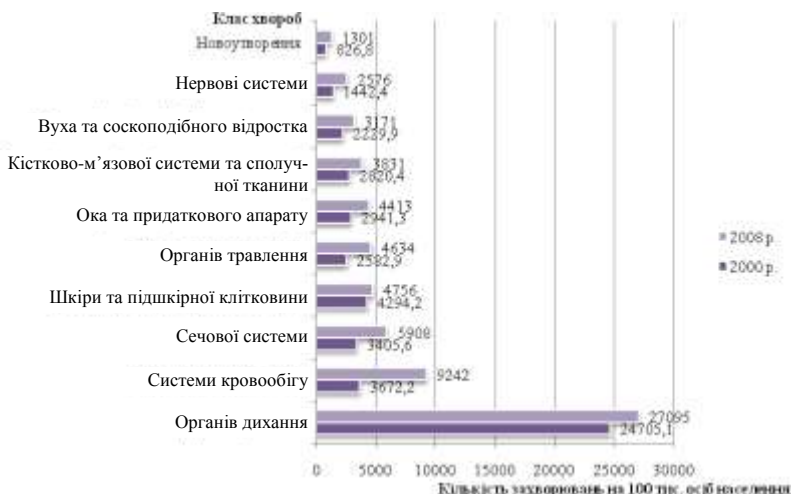

Рисунок – Розподіл кількості зареєстрованих випадків деяких захворювань за класами хвороб у Харківській області [4]

Однією з причин смертності та проблем стану здоров'я населення як у Харківській області, так і в Україні в цілому, є зростання його захворюваності, що свідчить про слабкий розвиток матеріально-технічної бази медичних установ, а також незадовільну якість і високу вартість медичних послуг та ліків. Проте SWOT-аналіз сталого соціального розвитку Харківської області продемонстрував, що у розпорядженні області такі сприятливі можливості, як розгалужена мережа медичних закладів загального профілю та спеціалізованих медичних установ, наявність наукових медичних установ АМН України, досить високий рівень кваліфікації медичного персоналу. Так, вищезазначене з відповідним інвестуванням сприяє розвитку кластера охорони здоров'я, спрямованого на такі актуальні завдання:

- зниження захворюваності населення, у першу чергу на хвороби системи кровообігу (серцево-судинні та судинно-мозкові захворювання) та онкологічні;

– впровадження системи первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини за рахунок формування єдиного медичного простору на території регіону;

– розширити використання механізму державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я;

– підготовка умов для переходу на страхову модель охорони здоров'я (систему соціального медичного страхування) шляхом забезпечення за рахунок досягнення фінансової стійкості медичних закладів, оптимізації їх мережі, збільшення самостійності керівників медичних закладів щодо управління фінансовими коштами, підвищення конкуренції у системі охорони здоров'я [4].

Медичний кластер – це нова структура в системі вітчизняної охорони здоров'я та представляє собою найбільш ефективну форму інтеграції медичних науково-виробничих і дослідницьких організацій, освітніх та лікувально-профілактичних установ. Кластер має єдину лікарсько-диспетчерську службу, в ньому централізовані лікувально-діагностичні служби й обслуговуючі організації, а допомога пацієнтам надається за принципом повного циклу.

На думку авторів, для створення кластеру доречним буде взяти за базу Салтівський Медичний комплекс клінічних лікарняних установ, де вже сформоване певне інтелектуальне середовище, яка дає додаткові мотивації для впровадження в практичну охорону здоров'я сучасних конкурентоспроможних видів спеціалізованої та високотехнологічної медичної допомоги, а також медичних інновацій.

Комплекс можна розширити шляхом забудови для відкриття додаткових основних лікувально-профілактичних установ, що значно збільшить спектр надання послуг охорони здоров'я даного району. Ними повинні стати, зокрема, Центр високих медичних технологій із ортопедії, травматології та ендопротезування, Центр сучасної магнітно-резонансної томографії, організація на території кластера відділень «Харківського госпіталю для ветеранів війн», «Обласного онкологічного диспансеру» і низки інших установ. Перспективним є і запровадження наукових організацій (наприклад тих, що займатимуться дослідженнями у таких галузях, як екологія та генетика мікроорганізмів, бактеріологія, нано- та біотехнологія, медико-профілактичні технології тощо), а також аптек-складів, представництв провідних фармацевтичних компаній із можливим функціонуванням коло них цехів із фасування і упакування медикаментів та представництв виробників медтехніки, що дадуть установам охорони здоров'я можливість закуповувати медпрепарати та необхідну медтехніку та складові безпосередньо у виробника, оминаючи посередника.

Кластер у сфері охорони здоров'я створить і велику кількість робочих місць для медиків, що дуже актуально на сьогодні. Проте, беручи за мету стати висококласним угрупованням медустанов та центрів розробок, це потребуватиме відповідного високого матеріального підкріплення та забезпечення працівників такою заробітною платнею, яка підвищить порівняльну виробку праці, а у подальшому – скоротить відтік кадрів із регіону, посилить рівень винахідницької активності спеціалістів.

Висновки. В епоху глобалізації міжнародні науково-технічні відносини найбільш ефективно реалізуються не лише у формуванні світового ринку технологій, «ноу-хау», патентів і ліцензій, а й в організації на території тієї чи іншої держави особливого виду науково-технічних зон – бізнес-кластера. Впровадження кластерного підходу в Україні полягає у забезпеченні високого рівня життя, не лише економічного, а й соціального. Пріоритетним на території Слобожанщини є заснування медичного кластера європейського рівня, що може стати значною подією як для Харківської області, так і всього Північно-Східного регіону України. Високий рівень вітчизняної наукової бази може зіграти значну роль у лікуванні тяжких хвороб і уникнути прогресуючої смертності.

Список літератури

1. Портер, М. Конкуренция [Текст] : учеб. пособие / Майкл Портер ; пер. с англ. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Hospers, G.-J. The Next Silicon Valley? On the relationship between geographical clustering and public policy [Text] / Gert-Jan Hospers, Pierre Desrochers, Frédéric Sautet // International Entrepreneurship Management Journal. – 2009. – Vol. 5. – P. 285–299.
3. Дубницький, В. И. Экономический кластер как форма пространственной организации производительных сил старопромышленного региона [Текст] / В. И. Дубницький, В. И. Захарченко, В. Н. Осипов // Регион. зб. наук. пр. з екон. «ПРОМЕТЕЙ». – 2010. – № 2(32). – С. 181–192.
4. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 р., затверджена рішенням Обл. ради від 23 грудня 2010 р. [Текст]. – Харків : Інжек, 2010. – 112 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© А.В. Янчев, О.І. Печенка, Н.Д. Дзюбанова, 2011.